

Бондар Анастасія Сергіївна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
завідувач кафедри менеджменту фізичної культури
Харківська державна академія фізичної культури

Середа Наталія Віталіївна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри менеджменту фізичної культури
Харківська державна академія фізичної культури

Петренко Ірина Вікторівна

старший викладач кафедри менеджменту фізичної культури
Харківська державна академія фізичної культури

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В
РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ**

Анотація. У статті розкрито особливості організації спортивного туризму в рекреаційній діяльності дітей та підлітків у Харківській області, зокрема зазначено, що провідне місце у створенні умов для систематичних занять зі спортивного туризму займає Харківська обласна станція юних туристів, де у гуртках займається 1506 дітей шкільного віку, при цьому 59% гуртків працюють на базі сільських загальноосвітніх шкіл, 29% – на базі навчальних закладів м. Харкова, 12% – на базі облСЮТур. Дослідження показало, що 34% дітей та підлітків обрали спортивний туризм для занять у вільний від навчання час з власної ініціативи, 31% – за порадою друзів, 23% – за рішенням батьків, 8% – за рекомендацією тренера, та по 2% обрали цей вид спорту через те, що вважають його популярним та перспективним.

Ключові слова: спортивний туризм, станція юних туристів, дитячо-юнацька спортивна школа.

Збереження здоров'я дітей та підлітків, розширення їх рухової активності, підвищення працездатності та творчого потенціалу, сьогодні є одними з пріоритетних завдань, які стоять перед державою та суспільством, бо саме від підростаючого покоління залежить майбутнє країни. Важливим видом рухової активності дітей та підлітків є заняття у вільний від навчання час, тобто їх активне дозвілля або рекреаційна діяльність. Одним з популярних видів рекреаційної діяльності є туризм. При цьому вітчизняні вчені, такі як Т.І. Гриньова (2014), О.М. Жданова (2009, 2014), В.В. Мулик (2013), К.В. Мулик (2013, 2016), Є.Н. Приступа (2014) та ін. виділяли рекреаційний туризм, як окремий вид рухової діяльності, що сприяє зміцненню здоров'я, відновленню працездатності людини, організації активного відпочинку, спілкуванню, налагодженню соціальних контактів тощо.

Метою дослідження було виявлення особливостей організації спортивного туризму в рекреаційній діяльності дітей та підлітків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно Тематичного плану науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2013-2015 рр. за темою 1.5. «Методологічні основи стратегічного розвитку сфери фізичної культури та спорту в регіоні» (державний реєстраційний номер 0113U004615), а також в рамках реалізації фундаментального наукового проекту на 2015-2017 рр. «Теоретико-методичні основи розвитку неолімпійського спорту» (номер державної реєстрації 0115U002372, номер підтеми «Організаційно-управлінські, економічні та гуманітарні основи розвитку неолімпійського спорту в Україні» 0115U006861С).

У Харківській області створюються належні умови для залучення дітей та підлітків до систематичних занять різними видами туризму, цьому сприяє діяльність Харківської обласної станції юних туристів (далі облСЮТур). Станом на 1 січня 2016 р. на базі Харківській облСЮТур

функціонує 83 гуртки туристсько-краєзнавчого профілю, до занять в яких залучено 1 506 учнів, що становить більше ніж 3% від кількості дітей, що регулярно займаються різними видами спорту [4].

Однією з особливостей організації роботи Харківської облСЮТур є те, що діяльність гуртків, як правило, проводиться на базі навчальних закладів освіти у сільській місцевості, закладів обласної комунальної власності у школах міста Харкова та безпосередньо у приміщеннях станції. Так за результатами дослідження 59% гуртків працюють на базі сільських шкіл, 29% – на базі шкіл м. Харкова, 12% – на базі облСЮТур. Заняття гуртків проводяться за місцем проживання та навчання дітей, для чого між адміністрацією облСЮТур та навчального закладу, де працює гурток, укладається угода про співпрацю. Навчальний заклад надає приміщення для роботи гуртка та контролює його діяльність. Гуртки облСЮТур працюють на базі навчальних закладів усіх типів: ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл (Новоселівська, Липкуватівська ЗОШ I-III ступеня Нововодолазького району, Ульяновська ЗОШ I-III ступеня Богодухівського району, Ков'язька ЗОШ I-III ступеня, Новомерчицька ЗОШ I-III ступеня Банківського району і т.д.).

У гуртках станції на 2015-2016 н. р. навчалися учні з 35 закладів освіти області, представники 15 сільських районів.

Важливим напрямом діяльності облСЮТур є робота з обдарованими та здібними дітьми, яка включає:

- залучення учнівської молоді Харківщини до науково-дослідницької діяльності в секціях історико-географічного напрямку Харківського територіального відділення Малої академії наук України;
- організацію роботи творчих об'єднань облСЮТур на базі обласного ліцею з посиленою військовою підготовкою та обласної спеціалізованої школи-інтернату «Обдарованість»;

- довузівську підготовку старшокласників в обласних очно-заочних історичній та географічній школах, які діють на облСЮТур;
- пошук, залучення обдарованих дітей до занять різними видами туризму (велосипедним, водним, лижним, пішохідним, спортивним орієнтуванням) та підготовка їх до участі у Всеукраїнських змаганнях різного рівня [3].

Гуртківці облСЮТур беруть участь в обласних, Всеукраїнських конкурсах, експедиціях, змаганнях. Значне місце в роботі Харківської обласної станції юних туристів займає масова робота з учнівською молоддю. Щорічно згідно з календарем обласних заходів проводяться масові заходи з туризму та краєзнавства серед учнівської молоді Харківщини. На облСЮТур склалася стала система організаційно-масової роботи. Так, протягом двадцяти років проводиться обласна спартакіада школярів зі спортивного туризму, яка включає змагання з техніки пішохідного, водного, велосипедного туризму, спортивного орієнтування, топографії.

Організаційна структура Харківської обласної станції юних туристів включає такі структурні підрозділи як:

- відділ краєзнавства;
- відділ туризму та спортивного орієнтування;
- відділ екскурсій;
- дитяча турбаза (на 50 місць);
- адміністративно-господарчий відділ;
- бухгалтерія.

Загальна чисельність працюючих у трудовому колективі Харківської облСЮТур складає 49 чоловік, з них педагогічний колектив налічує 24 чоловіка. Згідно з статутними документами, діяльність структурних підрозділів облСЮТур спрямована, в першу чергу, на розвиток туристсько-краєзнавчої та екскурсійної роботи зі школярами в

Харківському регіоні, створення дитячого та педагогічного активу в районах області. З цією метою відділ краєзнавства облСЮТур спрямовує свою роботу на розвиток творчої активності дітей та юнацтва за такими напрямками: географічне краєзнавство, геологічне краєзнавство, історичне краєзнавство, екологічне краєзнавство, етнологія, археологія, музеєзнавство, народознавство.

У Харківському районі функціонує три дитячо-юнацькі спортивні школи, які мають належні умови для проведення навчально-тренувальної та спортивно-масової роботи зі спортивного туризму, зокрема Липецька дитячо-юнацька спортивна школа, Мереш'янська дитячо-юнацька спортивна школа, Пісочинська дитячо-юнацька спортивна школа, про що свідчать основні показники їх діяльності, які подано у таблиці 1 [4].

Таблиця 1

Характеристика роботи відділень спортивного туризму ДЮСШ за 2012 – 2015 навчальні роки

Рік навчання	Кількість тренерів-викладачів			Кількість груп			Кількість дітей		
	Мереш'янська ДЮСШ	Липецька ДЮСШ	Пісочинська ДЮСШ	Мереш'янська ДЮСШ	Липецька ДЮСШ	Пісочинська ДЮСШ	Мереш'янська ДЮСШ	Липецька ДЮСШ	Пісочинська ДЮСШ
2012-2013	4	2	1	7	8	4	164	156	112
2013–2014	5	1	1	11	4	4	148	140	112
2014–2015	6	1	-	11	3	-	148	40	-

Як видно з таблиці, відділення спортивного туризму (у тому числі спортивного орієнтування), станом на початок 2016 р. функціонують лише

в Мереш'янській та Пісочинській ДЮСШ, де налічується 7 тренерів-викладачів та загальна кількість спортсменів становить 188 чоловік. Нажаль у Пісочинській ДЮСШ тренування зі спортивного туризму тимчасово не проводяться.

У ході дослідження було проведено опитування серед дітей та підлітків віком від 8 до 16 років, що займаються у гуртках та секціях зі спортивного туризму протягом 2-4 років, а також серед їх батьків. У опитуванні взяло участь 100 респондентів (50 – займаючихся, 50 – батьків).

За даними результатів анкетування можна зазначити, що займатися спортивним туризмом діти починають у віці від 8 до 13 років, при цьому мотиви до вибору занять даним видом спорту достатньо різноманітні, вони подані на рис. 1.

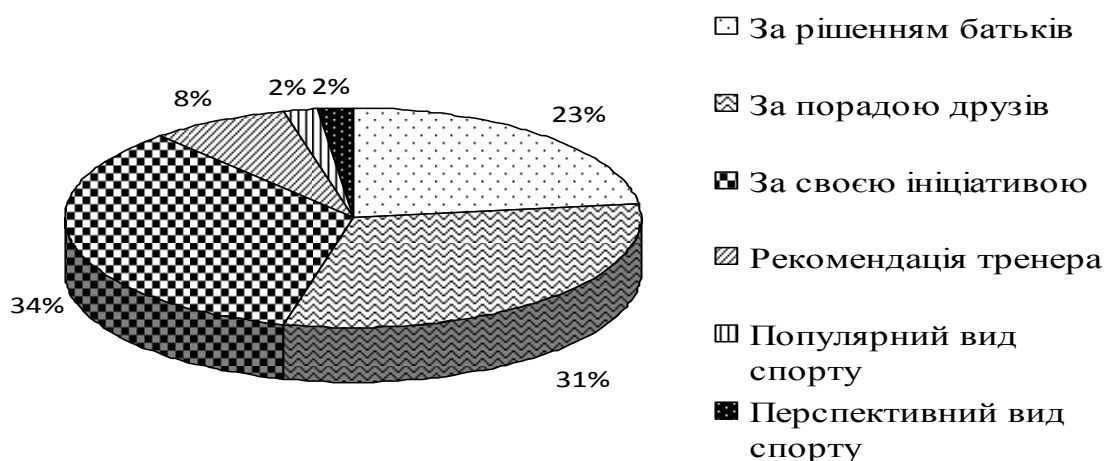

Рис. 1. Характеристика мотивів при виборі спортивного туризму

З рис. 1 видно, що найчастіше діти та підлітки обирають спортивний туризм для занять у вільний час з власної ініціативи, так відповіли 34% респондентів, 31% опитаних прийшли до гуртків та секцій за порадою друзів, 23% – за рішенням батьків, 8% – за рекомендацією тренера, та по 2% обрали цей вид спорту через те, що вважають його популярним та перспективним.

Відповіді на запитання про джерела інформації, з яких респонденти дізналися про спортивний туризм подано на рис. 2.

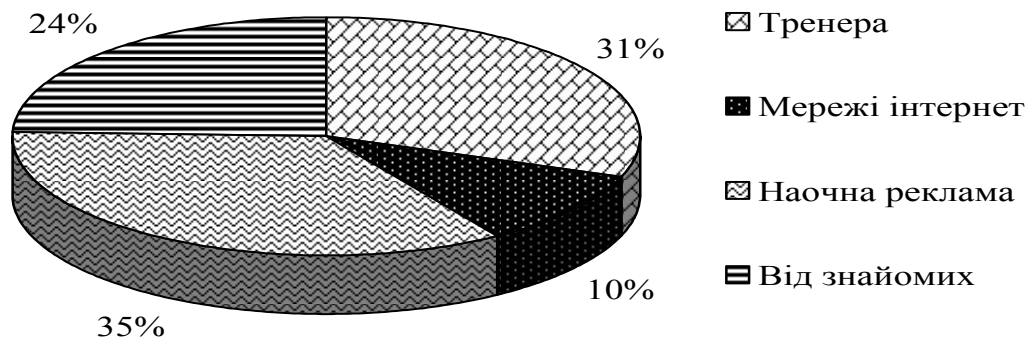

Рис. 2. Характеристика методів розповсюдження інформації про заняття спортивним туризмом

Як зазначено на рис. 2, більшість споживачів – 35% дізналися про заняття спортивним туризмом з наочної реклами (буклети, листівки, об’яви), 31% – від тренерів, які самі активно розповсюджують інформацію серед дітей, відвідуючи навчальні заклади, 24% опитаних дізналися про обраний вид спорту від знайомих та 10% – через мережу інтернет.

Дослідження показало, що опитані батьки задоволені вибором своїх дітей щодо занять спортивним туризмом, при цьому вони відмічають різні переваги цього виду спорту над іншими (рис. 3).

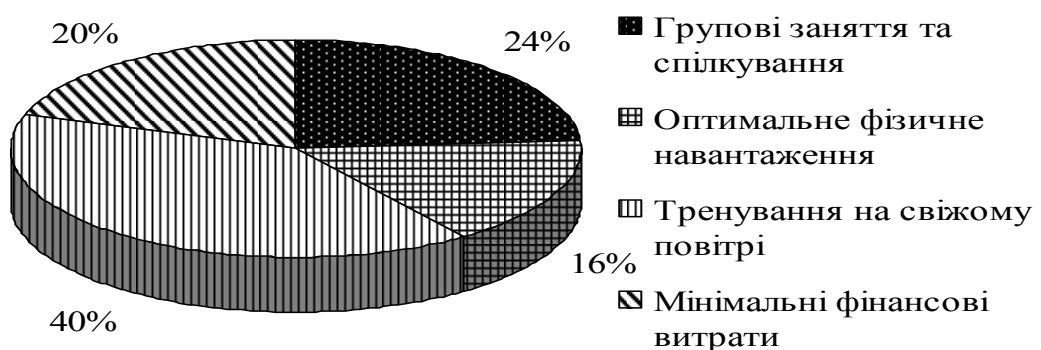

Рис. 3. Характеристика переваг при занятті спортивним туризмом

Основною перевагою спортивного туризму 40% опитаних батьків вважають те, що тренування проходять на свіжому повітрі, 24% зазначили, що головна перевага – це заняття у групах та спілкування, 20% – що це мінімальні фінансові витрати та 16 % впевнені, що дитина на тренуваннях отримує оптимальне фізичне навантаження для організму.

Однак опитування серед спортсменів показало, що, на їх думку, у обраного виду спорту є й свої недоліки, вони подані на рис. 4.

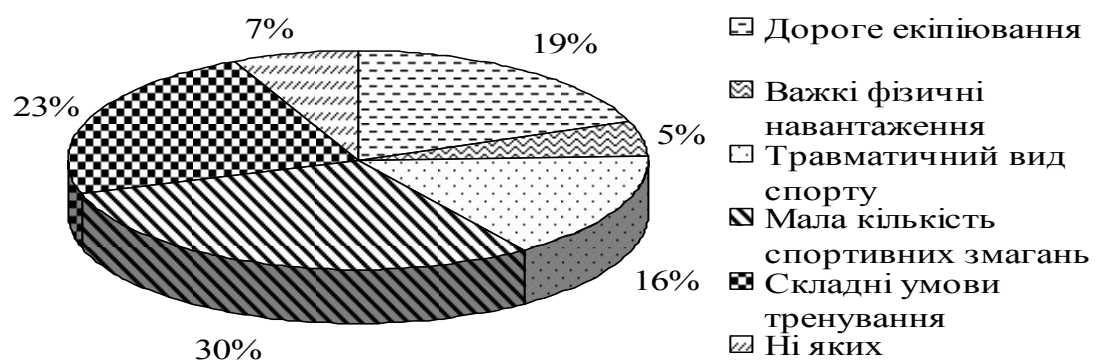

Рис. 4. Недоліки при заняттях спортивним туризмом

З рис. 4 видно, що 30% опитаних вважають головним недоліком при заняттях спортивним туризмом – малу кількість спортивних змагань, 23 % зазначили, що це складні умови тренування, 19 % – дороге екіпіювання, 16% підкреслили, що це травматичний вид спорту, 5% стверджують про важкі фізичні навантаження і лише 7 % зазначають, що заняття з обраного виду спорту не мають жодних недоліків.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні **висновки**:

1. Спортивним туризмом у Харківській області займається лише 3 % дітей та підлітків, при цьому створенню належних умов для занять сприяє діяльність таких фізкультурно-спортивних організацій, як Харківська обласна станція юних туристів та дитячо-юнацькі спортивні школи.

2. Основним мотивом, що спонукає дітей та підлітків обрати заняття зі спортивного туризму є їх власна ініціатива (34 %), рідше – порада друзів (31 %) та рішення батьків (23 %) і на останньому місці – популярність та перспективність обраного виду спорту (2 %); батьки тих дітей, які займаються спортивним туризмом, вважають, що головною його перевагою є тренування на свіжому повітрі (40 %), а самі діти зазначають, що головним недоліком при заняттях спортивним туризмом є мала кількість спортивних змагань, в яких вони беруть участь (30 %).

Література:

1. Гриньова Т. І. Вплив оздоровчих занять різними видами спортивного туризму на формування фізичного стану дітей 10 -13 років : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Т. І. Гриньова. – Харків. держ. акад. фіз. культури :Харків, 2014. – 20 с.

2. Мулик К. В. Спортивний туризм, як засіб рекреації / К. В. Мулик, В. В. Мулик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2013. – Вип. 112 (1). – С. 237-240. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2013_112\(1\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2013_112(1)_59).

3. Серeda Н. В. Особливості розвитку туризму, як неолімпійського виду спорту / Н. В. Серeda, А. А. Зінченко // Фізична культура, спорт та здоров'я : матеріали I Всеукраїнської студентської наукової Інтернет-конференції (у рамках XIV Міжнародної науково-практичної конференції), (Харків, 10-12 грудня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Харків: ХДАФК, 2014. – С. 34–38. – Режим доступу : http://hdafk.kharkov.ua/docs/konferences/stud.konf_10_12_2014.pdf.

4. Серeda Н. В. Аналіз впливу чинників маркетингового середовища на розвиток неолімпійського спорту у дитячо-юнацьких спортивних школах (на прикладі спортивного туризму) / Н. В. Серeda // Слобожанський науково-спортивний вісник: [наук.-теорет. журн.]. – Харків: ХДАФК, 2015. – №5. – С. 111–114.